

TASKFORCE

NALEVING LEEFTIJDGRENSEN TABAK

RAPPORTAGE 2016

WAVE 3

Inhoud

1	Inleiding	3
1.2	Aanleiding	4
1.3	Planning en opzet TNLT mystery shop bezoeken	4
1.4	Samenstelling Wave 3	5
2	Naleving vergewisplicht vs. naleving leeftijdsgrens.....	7
3	Naleving leeftijdsgrens bij 17-jarigen	9
3.1	Naleving leeftijdsgrens bij 17-jarigen bij tabak- & gemakzaken en benzinestations.....	9
3.2	Naleving leeftijdsgrens naar subgroepen	10
4	Naleving vergewisplicht bij 18- en 19-jarigen	11
4.1	Wanneer is er sprake van een correcte naleving van de vergewisplicht?	11
4.2	Naleving vergewisplicht tabak- & gemakzaken	11
4.3	Naleving vergewisplicht naar subgroepen	12
5	Betrouwbaarheidsintervallen	13
5.1	Betrouwbaarheidsintervallen nalevingspercentage leeftijdsgrens.....	13
5.2	Betrouwbaarheidsintervallen nalevingspercentage vergewisplicht	14
6	Conclusies	15

1 Inleiding

Op 1 januari 2014 is de wettelijke leeftijdsgrens voor tabaksverkoop verhoogd naar 18 jaar. Uit verschillende onderzoeken is naar voren gekomen dat de naleving van de leeftijdsgrens nog niet overal volledig plaats vindt. Teneinde een structurele verbetering van de naleving van de leeftijdsgrens bij tabaksverkoop te bewerkstelligen, hebben de brancheorganisaties NSO, BETA, BOVAG, VNPI en TZN - met (financiële) ondersteuning van de tabaksfabrikanten - de Taskforce Naleving Leeftijdsgrens Tabak (TNLT) opgericht.

TNLT wil een effectieve bijdrage leveren aan een integrale oplossing voor de problematiek van jeugdroken en de naleving van de leeftijdsgrens bij de ruim 30.000 tabaksverkooppunten in Nederland. De activiteiten van TNLT staan niet op zichzelf, maar zijn een nieuw onderdeel van de al bestaande campagnes van genoemde brancheorganisaties om de naleving van de leeftijdsgrens bij tabaksverkoop substantieel te verbeteren. Zo wordt er door de branches al veel geïnvesteerd in zaken als voorlichting en training van het winkelpersoneel, technische hulpmiddelen voor correcte leeftijdsvaststelling en voorlichting richting de consument.

Uit verschillende onderzoeken blijkt ook dat tussen 56 en 70% van de rokende jongeren onder de achttien jaar hun tabaksproducten nooit zelf kopen, maar verkrijgen middels vrienden, familie en/of derden. Dit probleem kan natuurlijk niet alleen door de retail worden opgelost, maar vergt een gecoördineerde actie van alle belanghebbenden om te komen tot een daadwerkelijke gedragsverandering bij de jeugd en hun directe omgeving.

Het sluitstuk van goede naleving van de leeftijdsgrens is een adequaat systeem van handhaving door de overheid.

1.2 Aanleiding

Volgens een onderzoek van Nuchter Kenniscentrum Leeftijdsgrenzen (ook wel Bureau Nuchter genoemd), in het voorjaar van 2015 uitgevoerd in opdracht van de staatssecretaris van VWS, bleek dat het ongewogen gemiddelde nalevingcijfer over alle tabaksverkoopkanalen op 32,4% bleef steken. Bij tabak- & gemakzaken was het gemiddelde nalevingcijfer 36,3%; bij benzinstations 17,8%; en bij overige zaken niet zijnde supermarkten 19,0%.

Dit was en is niet alleen onaanvaardbaar voor de overheid en politiek, maar zeker ook voor de betrokken verkooppunten en de branches zelf. De politiek eist, terecht, van het betrokken bedrijfsleven dat de naleving op een zo kort mogelijke termijn (al binnen een jaar) substantieel verbetert. TNLT heeft zich vervolgens tot doel gesteld om bij te dragen aan een verbetering van de naleving op zo kort mogelijke termijn.

Hiertoe heeft TNLT een plan van aanpak opgesteld. De kern van dit plan van aanpak bestaat uit het verrichten van een zeer groot aantal controles op de naleving van de leeftijdsgrens. Het is de bedoeling dat álle betrokken verkooppunten (tabak- & gemak, benzinstations en overige zaken) meerdere keren per jaar worden bezocht en gecontroleerd. Dit zal worden gedaan door middel van mystery shoppers. De uitkomsten van deze bezoeken wordt vervolgens gedeeld met de aangesloten brancheorganisaties of commerciële organisaties, die een effectieve terugkoppeling naar de betrokken verkooppunten verzorgen.

Het integrale plan van aanpak is terug te vinden op de website van TNLT (www.tnlt.nl) en is eind oktober 2015 naar de staatssecretaris van VWS gestuurd en begin december naar de betreffende woordvoerders in de Tweede Kamer. Het Centraal Bureau Levensmiddelen (CBL) zowel als de automatenbranche (verenigd binnen de Tabaks- en Zoetwarengroothandel Nederland, TZN) ontwikkelen een eigen aanpak en vallen daarom buiten de reikwijdte van dit plan. Hetzelfde geldt voor de resterende verkooppunten in de horeca met "losse verkoop".

In de afgelopen maanden is de werkwijze zodanig aangepast dat alle tabak- & gemakzaken plus alle benzinstations regelmatig worden gecontroleerd met een terugkoppeling van de checkresultaten naar de winkel. Ook andere branches zijn benaderd (o.a. drogisten en boekwinkels met verkoop rookwaren) maar veelal hebben die aangegeven niet deel te willen nemen en zelf voor de verbetering te zullen zorgdragen. Deze branches worden op basis van een steekproef meegenomen in de onderzoeken van de taskforce.

1.3 Planning en opzet TNLT mystery shop bezoeken

TNLT laat tussen november 2015 en juli 2016 in vier golven (Waves) in totaal zo'n 14.000 mystery shop bezoeken uitvoeren. In Wave 1, 2 en 3 zijn er per wave ongeveer 4.000 bezoeken gedaan door 18- en 19-jarige mystery shoppers, die hebben gecontroleerd of verkooppunten zich houden aan de vergewisplicht. Vanaf Wave 2 worden per wave ook 1.000 verkooppunten gecontroleerd op het naleven van de leeftijdsgrens. Dit wordt gedaan door middel van 17-jarige mystery shoppers. In Wave 4 worden alleen 1.000 verkooppunten bezocht door 17-jarige mystery shoppers. Alle vier de Waves worden uitgevoerd door onderzoeksbureau Panteia. Op de website van TNLT zijn de beschikbare Panteia-onderzoeksrapportages per wave terug te vinden.

Omvangrijke mystery shop programma's zoals die van TNLT vormen organisatorisch een grote uitdaging. Helemaal wanneer er ook een groot aantal bezoeken door 17-jarigen moeten worden uitgevoerd. Voor de

17-jarige mystery shoppers wordt namelijk een uitgebreider protocol gebruikt. De 17-jarige mystery shoppers worden voorafgaand, tijdens en na afloop van het onderzoek door een volwassene begeleid. Daarnaast worden zij (en hun ouders) uitvoerig geïnformeerd over het doel en de opzet van het onderzoek. Hierdoor was het voor TNLT niet mogelijk om al in de eerste Wave te starten met mystery shop bezoeken door 17-jarigen.

Voor het uitvoeren van de controles volgens het protocol van Bureau Nuchter heeft TNLT in eerste instantie Bureau Nuchter zelf benaderd. Bureau Nuchter heeft echter te kennen gegeven deze opdracht niet te kunnen aanvaarden. In de Panteia-rapportages wordt uitgebreid ingegaan op de methodes en procedures van zowel de mystery shop bezoeken uitgevoerd door 18- en 19-jarige mystery shoppers als die van de mystery shop bezoeken uitgevoerd door 17-jarige mystery shoppers.

1.4 Samenstelling Wave 3

In Wave 3 zijn alle verkooppunten binnen de branches tabak- & gemakzaken en benzinestations uit Wave 1 en 2 opnieuw bezocht. Daarnaast zijn er ruim 300 verkooppunten bezocht uit andere branches (drogisten). De adressen van de te bezoeken verkooppunten zijn aangeleverd door TNLT. De in totaal ruim 4.300 adressen zijn onder te verdelen naar de verschillende betrokken branches:

1. Tabak- & gemakzaken
2. Benzinestations
3. Overige zaken

Van de 4.328 aangeleverde adressen, heeft bij 4.066 adressen (ruim 94%) een aankoop(poging) plaatsgevonden. Bij 262 adressen was een aankoop(poging) niet mogelijk, omdat het verkooppunt; deels of helemaal was gesloten;

- geen tabak/sigaretten (meer) verkocht;
- een woonhuis of ander bedrijf was; of
- een onbemand tankstation was.

In Wave 3 is net als in Wave 2 gewerkt met zowel 18-19 jarige shoppers als met 17 jarige shoppers. Per Wave wordt een kwart van tabak- & gemakzaken en benzinestations geselecteerd om te worden bezocht door een 17 jarige shopper. Na vier Waves zijn dan alle tabak- & gemakzaken en alle benzinestations (in totaal circa 4.000 verkooppunten) eenmaal bezocht door een 17- jarige shopper.

In Wave 3 zijn 956 tabak- & gemakzaken en benzinestations bezocht door een 17- jarige shopper. Deze verkooppunten vormen samen een goede afspiegeling van de populatie tabak- & gemakzaken en benzine-stations. Tabel 1 toont een overzicht van alle bezochte verkooppunten, uitgesplitst naar bezoeken door 18-19 jarige shoppers en bezoeken door 17 jarige shoppers.

tabel 1 Aantal verkooppunten tabak waar een aankoop(poging) is gedaan naar (sub-) branche 1ste wave 2015, 2e wave 2016 en 3e wave 2016

	Wave 1 18-19 jarigen		Wave 2 18-19 jarigen		Wave 3 18-19 jarigen	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Tabak- & gemakzaken wel NSO lid*	1.083	27,8%	808	22,0%	799	25,7%
Tabak- & gemakzaken geen NSO lid	503	12,9%	552	15,0%	522	16,8%
Subtotaal	1.586	40,8%	1.360	37,0%	1.321	42,5%
Benzinestations Cluster**	388	10%	284	7,7%	284	9,1%
Benzinestations Oliemaatschappij	615	15,8%	449	12,2%	441	14,2%
Benzinestations Overig	1.057	27,2%	775	21,1%	758	24,4%
Subtotaal	2.060	52,9%	1.508	41,1%	1.483	47,7%
Drogisten	246	6,3%	305	8,3%	306	9,8%
Snackbars	n.v.t	n.v.t	384	10,5%	n.v.t	n.v.t
NS stations	n.v.t	n.v.t	54	1,5%	n.v.t	n.v.t
Avondwinkels	n.v.t	n.v.t	60	1,6%	n.v.t	n.v.t
Subtotaal	246	6,3%	803	21,9%	306	n.v.t
Totaal	3.892	100%	3.671	100%	3.110	100%

tabel 2 Aantal verkooppunten tabak waar een aankoop(poging) is gedaan naar (sub-) branche 1ste wave 2015, 2e wave 2016 en 3e wave 2016

	Wave 2 17 jarigen		Wave 3 17 jarigen	
	aantal	%	aantal	%
Tabak- & gemakzaken wel NSO lid*	263	28,1%	270	28,2%
Tabak- & gemakzaken geen NSO lid	188	20,1%	179	18,7%
Subtotaal	451	48,2%	449	47,0%
Benzinestations Cluster**	96	10,3%	97	10,1%
Benzinestations Oliemaatschappij	149	15,9%	151	15,8%
Benzinestations Overig	239	25,5%	259	27,1%
Subtotaal	484	51,7%	507	53,0%
Totaal	936	100%	956	100%

Bron: Panteia

*De NSO (de brancheorganisatie voor de tabaks- en gemaksdetailhandel) heeft voorheen mysteryshoponderzoeken laten uitvoeren bij NSO-leden. Dat is later uitgebreid naar verkooppunten die volgens de wet wel gelden als tabaksspeciaalzaak maar geen NSO-lid zijn en naar verkooppunten die geen tabaksspeciaalzaak zijn volgens de wet, maar wel erg op dat type winkel lijken. In dit onderzoek zijn alle tabak- & gemakzaken (zowel NSO- als niet NSO-leden) gecontroleerd. De overige tabaksverkooppunten, zoals boekwinkels, zijn steekproefsgewijs bezocht door een mystery shopper.

**De mysteryshoponderzoeken worden uitgevoerd bij nagenoeg alle tankstations met een shop. De ruim 2.000 verkooppunten zijn voor de rapportages ingedeeld in drie categorieën. Deze categorieën hebben betrekking op de omvang van de organisaties. Deze zijn (1) clusters (vanaf 5 tankstations en meer) (2) de eigen tankstations van de oliemaatschappijen; en (3) overige verkooppunten (1 tot 5 tankstations).

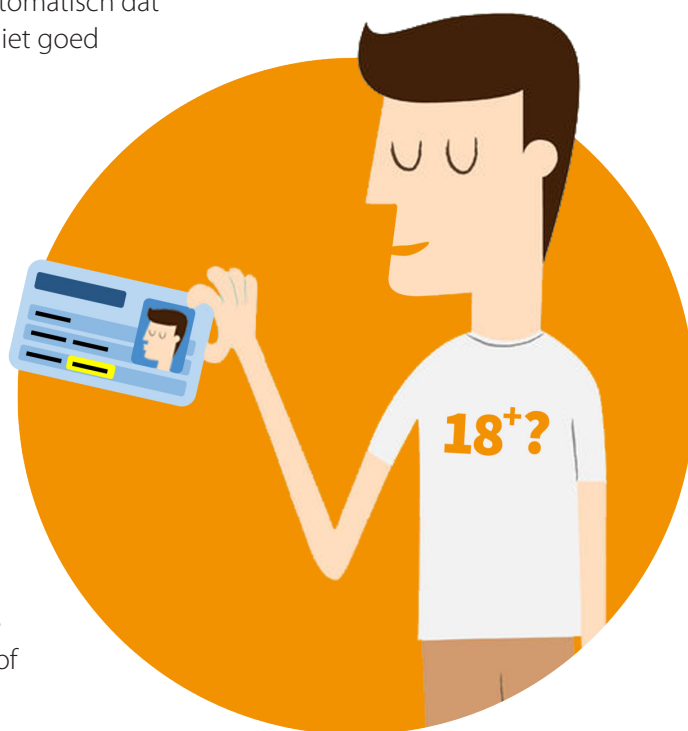
2 Naleving vergewisplicht vs. naleving leeftijdsgrens

De wettelijke minimum verkoopleeftijd is vastgelegd in artikel 8 van de Tabakswet en kent kortgezegd de volgende drie elementen:

1. het is verboden om tabaksproducten te verkopen aan personen van wie niet is vastgesteld dat ze onmiskenbaar minimaal 18 jaar zijn;
2. als de koper niet onmiskenbaar 18 jaar of ouder is, is de verkoper verplicht zich hiervan middels het controleren van een geldig ID-bewijs te vergewissen; en
3. op het verkooppunt dient duidelijk te zijn aangegeven dat er geen tabaksproducten worden verkocht aan personen onder de 18.

In de eerder gememoreerde onderzoeken van Nuchter Kenniscentrum Leeftijdsgrenzen, die in opdracht van de staatssecretaris van VWS worden uitgevoerd om inzicht te krijgen in de naleving van de leeftijdsgrens voor tabaksverkoop, wordt gebruik gemaakt van 17-jarige mystery shoppers. Aan geen van deze mystery shoppers mag tabak worden verkocht, dus in geval van verkoop aan één van deze 17-jarige mystery shoppers betekent dat automatisch dat de verkoper de wettelijke minimum verkoopleeftijd niet goed naleeft.

Zo'n 12.000 van de 15.000 mystery shop bezoeken in opdracht van TNLT worden uitgevoerd door 18- en 19-jarige mystery shoppers. Aan deze mystery shoppers mogen dus tabaksproducten worden verkocht. Uit deze mystery shop bezoeken kan dus niet worden geconcludeerd hoe het met de naleving van leeftijdsgrens voor tabaksverkoop is gesteld. Er kunnen naar aanleiding van de resultaten van deze bezoeken wel conclusies worden getrokken met betrekking tot de naleving van de vergewisplicht door de verkopers van tabak. Immers, deze mystery shoppers zijn niet onmiskenbaar 18 jaar of ouder en de verkoper is wettelijk verplicht zich middels het checken van een geldig ID-bewijs te vergewissen van het feit dat ze daadwerkelijk 18 jaar of ouder zijn.

Door bewust te kiezen voor grote aantal bezoeken met 18- en 19-jarigen kan TNLT meer mystery shop bezoeken laten uitvoeren. Door het grote aantal bezoeken en de snelle terugkoppeling van de resultaten hiervan, blijft er op de verkooppunten constant aandacht voor goede naleving van zowel de vergewisplicht als de leeftijdsgrens voor tabaksverkoop. Een goede naleving van de leeftijdsgrens begint met een goede naleving van de vergewisplicht. Het vragen van een ID-bewijs aan consumenten die niet onmiskenbaar 18 jaar of ouder zijn moet een vanzelfsprekende actie worden voor verkopers van tabak. De brancheorganisaties van tabak- & gemakzaken en benzinestations werken hier samen met de ondernemers en hun personeel onder andere middels speciale voorlichtings- en trainingsprogramma's hard aan. Grootschalige mystery shop programma's met 18- en 19-jarigen dragen hieraan bij. Vooral omdat de ondernemers bij de TNLT-aanpak zeer snel – veelal binnen een werkdag – na het bezoek terugkoppeling hierover ontvangen. Dit kan dan direct met het verkooppersoneel worden besproken en leidt – zo blijkt ook uit onze onderzoeksresultaten – tot een toegenomen naleving van zowel de vergewisplicht als de

leeftijdsgrens voor tabaksverkopen.

In deze derde Wave heeft TNLT opnieuw 1.000 mystery shop bezoeken laten uitvoeren door 17-jarigen. In Wave 4 volgen er nog eens 1.000 bezoeken met 17-jarigen, waardoor het totaal van deze bezoeken dan op 3.000 komt. Dat betekent dat voor eind juli 2016 75% van alle tabak- & gemakzaken en benzinestations door 17-jarige mystery shoppers is bezocht.

Ter vergelijking: in de steekproef van het onderzoek van Nuchter Kenniscentrum Leeftijdsgrenzen in 2015 zaten slechts 204 van de in totaal ongeveer 1.800 tabak- & gemakzaken en 101 van de in totaal ongeveer 2.000 benzinestations.

In het hoofdstuk: "Naleving vergewisplicht bij 18- en 19 jarigen" zullen de resultaten van de derde Wave op het vlak van vergewisplicht worden weergegeven en worden vergeleken met die van Wave 1 en 2. In het hoofdstuk: "Naleving leeftijdsgrens bij 17 jarigen" zullen de resultaten van de derde Wave op het vlak van leeftijdsgrens worden weergegeven en worden vergeleken met die van Wave 2 alsmede het onderzoek van Nuchter Kenniscentrum Leeftijdsgrenzen, zoals in het voorjaar van 2015 uitgevoerd in opdracht van de staatssecretaris van VWS.

3 Naleving leeftijdsgrens bij 17-jarigen

Volgens de wet is het verboden om tabaksproducten te verstrekken aan een persoon van wie niet is vastgesteld dat deze de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt. Dit betekent dat tabaksverkooppunten geen tabak mogen verkopen aan personen jonger dan 18 jaar. In Wave 3 zijn 956 verkooppunten, verdeeld over tabak- & gemakzaken en benzinestations, bezocht door een 17-jarige mystery shopper. We spreken van een correcte naleving van de leeftijdsgrens wanneer er geen sigaretten zijn verkocht aan een 17-jarige mystery shopper.

Over het algemeen zien we dat de naleving van de leeftijdsgrens in Wave 3 bij zowel tabak- & gemakzaken als benzinestations behoorlijk is gestegen t.o.v. Wave 2. Verder valt opnieuw op dat bij Wave 3 er een aanzienlijk verschil is tussen het aantal keren dat een mystery shopper wordt gevraagd naar zijn/haar ID en het aantal keren dat er geen sigaretten zijn verkocht (de uiteindelijke naleving van de leeftijdsgrens). Vanwege de kwantitatieve aard van het in opdracht van TNL uitgeoefende mystery shopper onderzoek kunnen we op dit moment nog geen afdoende verklaring geven voor dit feit.

3.1 Naleving leeftijdsgrens bij 17-jarigen bij tabak- & gemakzaken en benzinestations

Tabel 2 laat zien dat het nalevingspercentage van de leeftijdsgrens bij zowel bij tabak- & gemakzaken als benzinestations fors is gestegen.

tabel 3

	Wave 1	Wave 2	Wave 3
	%	%	%
Tabak- & gemakzaken			
Niet verkocht		56,6%	72,2%
Wel verkocht (ID <i>wel</i> gevraagd)		21,3%	16,0%
Wel verkocht (ID <i>niet</i> gevraagd)		22,1%	11,8%
Benzinestations			
Niet verkocht		51,9%	61,7%
Wel verkocht (ID <i>wel</i> gevraagd)		25,4%	21,5%
Wel verkocht (ID <i>niet</i> gevraagd)		22,7%	16,8%

Bron: Panteia

Bij tabak- & gemakzaken werd in 72,2% van de aankoopogingen geen sigaretten verkocht aan een 17-jarige mystery shopper. In Wave 2 was dit 56,6%. Er is dus sprake van een significante stijging van de naleving van de leeftijdsgrens binnen tabak- & gemakzaken. In Wave 3 wordt er dus in 28,8% van de gevallen nog wel onterecht tabak verkocht aan een 17-jarige mystery shopper, waarbij nota bene in 57,6% van die onterechte verkopen wel eerst om een ID is gevraagd.

Bij benzinestations is de naleving van de leeftijdsgrens gestegen naar 61,7%, een stijging van bijna 10% ten opzichte van Wave 2. In Wave 3 wordt er in 38,3% van de gevallen dus nog wel ten onrechte tabak verkocht aan een 17-jarige mystery shopper, waarbij aan 56,1% van die onterechte aankopenwel eerst om een ID is gevraagd.

Hoewel het na twee waves, waarin een kleine 2.000 verkooppunten zijn gecontroleerd op het naleven van de leeftijdsgrens, nog niet mogelijk is om definitieve conclusies te trekken, valt op dat wanneer een verkoper een 17-jarige mystery shopper vraagt naar zijn/haar ID, dit niet altijd betekent dat de verkoper de nalevingsgrens naleeft (dus geen sigaretten verkoopt).

3.2 Naleving leeftijdsgrens naar subgroepen

Ook bij de naleving van de leeftijdsgrens zijn er net als in Wave 2 verschillen tussen diverse groepen binnen de tabak- & gemakzaken en benzinestations in Wave 3.

tabel 4 Nalevingspercentage vergewisplicht subgroepen bij tabak- & gemakzaken en benzinestations waves 1, 2 en 3

	Wave 2 17 jarige shoppers	Wave 3 17 jarige shoppers
	%	%
Tabak- & gemakzaken	56,6%	72,2%
Wel NSO-lid	62,4%	81,5%
Geen NSO-lid	48,9%	58,1%
Benzinestations	51,9%	61,7%
Benzinestations Cluster	55,2%	70,1%
Benzinestations Oliemaatschappij	52,3%	60,3%
Benzinestations Overig	50,2%	59,5%
Aantal verkooppunten	936	956

Bron: Panteia

Bij tabak- & gemakzaken scoren NSO-leden opnieuw aanzienlijk hoger dan de niet-NSO-leden. Maar liefst 81,5% van de tabak- & gemakzaken die bij de NSO zijn aangesloten hebben geen tabak verkocht aan een 17-jarige mystery shopper. Daarmee is het nalevingspercentage van de leeftijdsgrens bij NSO-leden bijna 25% hoger dan bij niet-NSO-leden.

Bij benzinestations liggen de nalevingspercentages binnen de subgroepen iets dichterbij elkaar. Daarbij valt op dat de benzinestations in de groep Cluster een iets grotere verbetering laten zien dan de benzinestations in de groep Oliemaatschappijen en Overig.

4 Naleving vergewisplicht bij 18- en 19-jarigen

Volgens de wet moet een verkoper van tabaksproducten zich ervan vergewissen dat de koper 18 jaar of ouder is. Daarom dienen de verkopers iedere potentiële koper die niet 'onmiskenbaar' 18 jaar of ouder is, om een identificatiebewijs te vragen. Aangezien het niet altijd eenvoudig is om iemands leeftijd, jonger of ouder dan 18 jaar, in te schatten, worden op de verkooppunten kopers tot 25 jaar gevraagd hun ID-bewijs te tonen.

4.1 Wanneer is er sprake van een correcte naleving van de vergewisplicht?

De vergewisplicht wordt correct nageleefd wanneer bij een aankoopoging van een jongere tot 25 jaar als aan de volgende twee condities is voldaan:

- gevraagd wordt naar een ID
- het ID vervolgens wordt gecontroleerd op geldigheid (komt de foto op het ID overeen met die van de koper) en op leeftijd (is de koper 18 jaar of ouder). De leeftijdscontrole kan plaatsvinden met een elektronische leeftijdsverificatie.

Net als bij Wave 2 wordt in deze rapportage bij de vergewisplicht opnieuw enkel verslag gedaan van het feit of de verkoper de mystery shopper heeft om een ID-bewijs heeft gevraagd. Dat komt omdat uit de mysteryshop-bezoeken van Wave 1 en Wave 2 is gebleken, dat het niet mogelijk is om een sluitende objectieve beschrijving te geven van een ID-controle, zonder een eigen interpretatie van de shopper.

4.2 Naleving vergewisplicht tabak- & gemakzaken

tabel 5

Nalevingspercentage vergewisplicht	Wave 1	Wave 2	Wave 3
Tabak	68,7%	66,2%	71,8%
Benzinestations	63,2%	64,4%	68,4%
Overig	40,7%	38,7%	37,3%

Zoals te zien is in tabel 5 is het nalevingspercentage van de vergewisplicht bij zowel tabak- & gemakzaken als benzinestations in Wave 3 gestegen ten opzichte van de voorgaande Waves. Voor de categorie Overig is het niet mogelijk om Wave 1, 2 en 3 met elkaar te vergelijken zoals bij tabak- & gemakzaken en benzinestations wel het geval is. Dit komt omdat de samenstelling van de verkooppunten in elke Wave totaal verschillend is.

4.3 Naleving vergewisplicht naar subgroepen

Net als bij Wave 1 en 2 zijn er bij de naleving van de vergewisplicht verschillen tussen diverse groepen binnen de categorieën tabak- & gemakzaken en benzinestations.

tabel 6 Nalevingspercentage vergewisplicht subgroepen bij tabak- & gemakzaken en benzinestations waves 1, 2 en 3

	Wave 1 18-19 jarigen	Wave 2 18-19 jarigen	Wave 3 18-19 jarigen
	%	%	%
Tabak- & gemakzaken	68,7%	66,2%	71,8%
Wel NSO-lid	75,7%	74,6%	81,1%
Geen NSO-lid	53,7%	54,0%	57,5%
Benzinestations	63,2%	64,6%	68,4%
Benzinestations Cluster	63,7%	64,8%	68,7%
Benzinestations Oliemaatschappij	72,5%	69,5%	75,5%
Benzinestations Overig	57,5%	61,7%	64,1%

Bron: Panteia

Bij de tabak-& gemakzaken scoren NSO-leden significant beter dan niet-NSO-leden. In Wave 3 is het nalevingspercentage van de vergewisplicht bij NSO-leden bijna 25% hoger dan bij de tabak- & gemakzaken die niet aangesloten zijn bij de NSO.

Bij benzinestations liggen de nalevingspercentages binnen de subgroepen iets dichterbij elkaar. Alle drie de groepen (Cluster, Oliemaatschappij en Overig) scoren in Wave 3 beter dan in de voorgaande waves. De Oliemaatschappijen scoren met een nalevingspercentage van 75,5% opnieuw het beste.

5 Betrouwbaarheidsintervallen

In deze rapportage worden op voorspraak van de Raad van Advies van de Taskforce Naleving Leeftijdsgrens Tabak voor het eerst ook de betrouwbaarheidsintervallen vermeld van de geconstateerde nalevingspercentages bij de branches tabak- & gemakzaken en benzinestations. Tot op heden rapporteerden wij alleen de zogenaamde "puntschattingen" en niet de 95%-betrouwbaarheidsintervallen. Om de TNLT-resultaten goed met die van Bureau Nuchter te kunnen vergelijken, maar ook om beter inzicht te kunnen geven in de bandbreedte waarbinnen de door TNLT gerapporteerde vergewis- en nalevingspercentages kunnen variëren, rapporteren wij met ingang van deze rapportage ook de 95%-betrouwbaarheidsintervallen bij onze resultaten.

Een 95%-betrouwbaarheidsinterval geeft aan dat wanneer een onderzoek wordt herhaald, het gemeten nalevingspercentage in 95% van de gevallen binnen het interval valt. Op advies van onze Raad van Advies en het onderzoeksbureau Panteia is gekozen voor een 95%-betrouwbaarheidsinterval. Dit wil zeggen dat als een wave 100 keer wordt herhaald, de gemeten nalevingspercentages 95 keer binnen het genoemde interval zullen liggen.

5.1 Betrouwbaarheidsintervallen nalevingspercentage leeftijdsgrens

tabel 7 95%-betrouwbaarheidsintervallen naleving leeftijdsgrens bij 17-jarige mystery shoppers, Wave 2 en 3

	Wave	N totaal	Gemiddelde naleving leeftijdsgrens 17-jarigen		
			N Goed	%	Betrouwbaarheidsinterval
Tabak- & gemakzaken	2	452	256	56,6%	52,1% - 61,2%
Tabak- & gemakzaken	3	449	324	72,2%	68,0% - 76,3%
Benzinestations	2	484	251	51,9%	47,4% - 56,3%
Benzinestations	3	507	313	61,7%	57,5% - 66,0%

Bron: Panteia

Tabel 7 laat zien dat ook voor de nalevingspercentages van de leeftijdsgrens binnen tabak- & gemakzaken en benzinestations geldt dat niet alleen de puntschattingen, maar ook de betrouwbaarheidsintervallen een fors stijgende lijn laten zien.

5.2 Betrouwbaarheidsintervallen nalevingspercentage vergewisplicht

tabel 8 95%-Betrouwbaarheidsintervallen naleving vergewisplicht bij 18- en 19-jarige mysteryshoppers Wave 1, 2 en 3

	Wave	N totaal	Gemiddelde naleving vergewisplicht 18- en 19-jarigen		
			N Goed	%	Betrouwbaarheids interval
Tabak- & gemakzaken	1	1.586	1.090	68,7%	66,4% - 71,0%
Tabak- & gemakzaken	2	1.360	901	66,3%	63,7% - 68,8%
Tabak- & gemakzaken	3	1.321	948	71,8%	69,3% - 74,2%
Benzinestations	1	2.060	1.301	63,2%	61,1% - 65,2%
Benzinestations	2	1.508	974	64,6%	62,2% - 67,0%
Benzinestations	3	1.483	1.014	68,4%	66,0% - 70,7%

Bron: Panteia

Zoals in tabel 8 is te zien stijgen dus niet alleen de nalevingspercentages van de vergewisplicht binnen tabak- & gemakzaken en benzinestations, maar laten ook de betrouwbaarheidsintervallen bij beide een stijgende lijn zien.

6 Conclusies

De eerste conclusie is dat in Wave 3 de naleving van de leeftijdsgrens voor tabaksverkopen aan 17-jarige mystery shoppers bij tabak- & gemakzaken en benzinestations ten opzichte van wave 2 significant is verbeterd. Tabak- & gemakzaken gingen van 56,6% naar 72,2%. Benzinestations lieten een verbetering zien van 51,9% naar 61,7%.

De tweede conclusie is dat (zoals tabel 8 laat zien) daet resultaten van Wave 3 ten opzichte van de uitkomsten van het onderzoek van Nuchter Kenniscentrum Leeftijdsgrenzen uit juni 2015 zelfs spectaculair zijn verbeterd.

tabel 9 Nalevingspercentage leeftijdscontrole verkooppunten 17-jarige shoppers

Nalevingspercentage leeftijdsgrens	Bureau Nuchter juni 2015	Panteia maart 2016	Panteia mei 2016
Tabak- & gemakzaken	36,3%	56,6%	72,2%
Benzinestations	17,8%	51,9%	61,7%

In vergelijking met de cijfers van juni 2015 is de naleving van de leeftijdsgrens binnen tabak- & gemakzaken praktisch verdubbeld. Bij benzinestations is naleving van de leeftijdsgrens ten opzichte van juni 2015 zelfs meer dan verdrievoudigd.

De derde conclusie is dat ook Wave 3 laat zien het percentage 17-jarige mystery shoppers aan wie tabak wordt verkocht nadat er wel eerst om een ID is gevraagd nog steeds opvallend hoog is. Voor tabak- & gemakzaken geldt dat aan 57,6% van de 17-jarigen aan wie ten onrechte tabak werd verkocht, voorafgaand aan deze verkoop opmerkelijk genoeg wel eerst om een ID is gevraagd. Bij de benzinestations ligt dit percentage op 56,1%.

Een vierde conclusie is dat in Wave 3 ook de naleving van de vergewisplicht verder is verbeterd. Het nalevingspercentage van de vergewisplicht ligt bij tabak- & gemakzaken inmiddels op 71,8%. Benzinestations laten een nalevingspercentage van de vergewisplicht van 68,7% zien.